

Halvdagskonferens om materialet **BRYT!**

21 FEBRUARI 2008 | Konferensen i Stockholm sammanfattar de erfarenheter som **RFSL UNGDOM** och **FORUM FÖR LEVANDE HISTORIA** gjort under sitt arbete med det normkritiska och queerpedagogiska metodmaterialet **BRYT!** Detta dokument är en kort sammanfattning av programpunkterna från några av de inbjudna talarna.

Medverkande på konferensen är bland andra **ESKIL FRANCK**, överintendent för Forum för levande historia; **GUNILLA EDEMO**, dramapedagog som står bakom det queerpedagogiska metodmaterialet *Någonstans går gränsen* och var rådgivande till **BRYT!**; **RICHARD JONSSON**, forskare vid Lärarhögskolan och Centrum för forskning om internationell migration och etniska relationer vid Stockholms Universitet och författare till boken *Blatte betyder kompis* och **VERONICA BERG** som ansvarar för skolinformation på RFSL Stockholm.

**ESKIL FRANCK,
överintendent på Forum för levande historia**

Franck berättar att HBT-frågor och queerpedagogik är föremål för dagens konferens och att de visar på mycket av grunden för Forum för levande historias arbete. Vad är fröet till att mänskliga rättigheter kränks? Enligt Franck är det ett samhälle som delar upp människor i ett stenhårt »vi« och »de«. Ju mer man delar upp människor desto mer skapas förutsättningar för utstötning, exkludering, mobbning, rasism, i förlängningen övergrepp och förföljelse och i sina värsta former likvidering och massmord. Enligt Franck handlar uppmärksamheten av dessa frågor om att jobba mot denna uppdelning och istället sträva mot ett inkluderande »vi«, där ingen känner sig utanför och där alla inser att »vi« har full rätt och legitimitet att finnas på våra egna

villkor inom samhällsgemenskapens ram. Detta bör vara utgångspunkten för arbetet för ett samhälle där mänskliga rättigheter inte kränks.

**GUNILLA EDEMO,
dramapedagog, teatervetare och journalist**

Edemo har myntat begreppen *queerpedagogik* och *toleranspedagogik* och var med och arbetade fram materialet *Någonstans går gränsen* som kom 2004 och riktar sig till lärare över hela landet. Hon har också medverkat i arbetet med materialet *BRYT!* som dagens konferens utgår från. Edemo börjar med att beskriva vad queerpedagogik är för att därefter berätta vidare vad normkritisk queerpedagogik kan innebära mer konkret. Med ordet pedagogik menar Edemo något mycket praktiskt. Pedagogik handlar om avsiktlig och målinriktad påverkan. Till skillnad från icke målinriktad verksamhet – som till exempel att spela golf – kan målinriktat arbete ibland bli kontroversiellt och var och en har åsikter om vilka som är de bästa metoderna för ett sånt arbete. Samtidigt beror allt på vad man uppfattar som målet och från vilken plats man startar. Alla metoder bär i sig på påståenden om verkligheten. Edemo berättar också att hon som praktiker är intresserad av hur man gör för att samtala med människor, både små och stora, så att samtalen förskjuter eller förändrar människors förståelse av omvärlden och sin egen plats eller position i världen. Det är en praktisk kunskap, menar Edemo, som handlar om hur man skapar samtal för att åstadkomma något sådant.

Alla är kanske inte överens om de påståenden om verkligheten som ett pedagogiskt material gör, säger Edemo. Men i *BRYT!*-materialet redovisas dessa påståenden från början: det handlar om ett normkritiskt material och utgångspunkten är därför öppen för granskning.

Edemo är intresserad av samtal som ändrar något kring hur vi ser

på det som händer omkring oss. Hon tror att ett samtal blir rikare om det är grundat på verklig erfarenhet. Det blir då upplevelse-baserat lärande och handlar om övningar om det vi samtalar om. Reflektionen efteråt är nödvändig för att något ska hända.

Edemo berättar om en praktisk övning som återfinns i materialet och som kallas »Toleransövningen«. Det är en normkritisk övning som ställer normkritisk pedagogik mot toleranspedagogik och som problematiserar den senare. Två personer ställer sig mitt emot varandra och iakttar och redogör för vad man ser: »Du har en randig halsduk och en grå kofta. Du har också en lite asymmetrisk frisyr. Det är helt okej.« Den andre avslutar med ett »Tack«.

– Jag kan fortsätta reflektera och tala om personen genom att till exempel säga: »Jag känner flera som har asymmetriska frisyrer. Du behöver inte bekymra dig om att du är ensam om att ha en sådan frisyr«. Man kan också ta in fler personer som tillsammans iakttar en person och försäkrar och godkänner personens frisyr eller kläder, fortsätter Edemo.

Idén med den här övningen är att undersöka toleransens mekanismer: Toleranspedagogik bygger ofta på idén om ett »vi« som ska lära oss mer om »dem«. Att »vi« ska få tycka till och lufta våra fördomar om »de andra«. Men vad händer när en person tolererar en annan och när man sen blir två eller fler som gör det? Vad händer i relationen mellan alla inblandade? Övningen ger underlag till en vidare diskussion där vanliga, enkla konstateranden förvandlas till ifrågasättanden av en människas. En maktförskjutning äger rum på ett konkret sätt och personen man talar om fråntas makt.

Denna maktobalans är just vad Edemo ser i ordet tolerans och som hon vill föra upp på en samhällsnivå. När människor berömmar sig för att vara toleranta, vad betyder det för samhället? Grunden i övningen kan också användas för att diskutera alla möjliga normer som till exempel den om svenskhet, funktionalitet och så vidare.

Toleranspedagogik kan också ställas mot en normkritisk pedagogik som queerpedagogik på andra sätt. Edemo illustrerar ännu ett övningsexempel där publiken ombeds resa sig varje gång de håller med henne om ett framfört påstående. Hon inleder med: »Mina vänner betyder väldigt mycket för mig«. Alla reser sig upp. Hon fortsätter: »Jag känner en muslim. De flesta muslimer är hyggligt folk«. Publiken blir mer osäker och vill inte resa sig. Spridda skratt hörs. »Människor med funktionsnedsättningar bör få adoptera barn«. De flesta reser sig. Edemo frågar publiken hur påståendena tas emot och vad de tänkte under tiden. Hon får till svar exempelvis: »Genom att ställa frågor på det sättet särskiljer man människor redan från början. Det känns inte bra att generalisera på det här sättet och det blir som att det är okej att framföra fördomsfulla åsikter även om detta inte var meningen«.

Edemo talar vidare kring ämnet toleranspedagogik och konstaterar att denna ofta syftar till förändring och en minskning av diskrimineringen i samhället men att hon betvivlar dess verkningsförmåga i längden. Den riskerar att istället fostra fasta föreställningar om religioner, funktionshinder och annat och öppna upp för kränkningar. De i gruppen som har erfarenheter kopplat till det som uttalas tvingas lyssna och kanske också bära bevisbördan som »nej, vi är inte såna, jag är inte sån«. Hennes erfarenhet är att metoden återskapar normen och befäster en maktrelation genom att tvinga folk att försvara sig och hamna i ett hörn istället för att bota fördomar.

Att få kunskap om »den andre« förändrar inte nödvändigtvis ett tänk, påpekar Edemo. Kanske måste man inte förstå den andre för att kunna stå upp för mänskliga rättigheter. Även om en människa framstår som obegriplig eller till och med frånstötande borde man

kunna stå upp för denne. En normkritisk pedagogik sysslar istället med att förstå vilka privilegier den som följer normen får och vad det innebär för samhällets attityder. Normer och makt uppträder på alla möjliga nivåer i samhället.

Avslutningsvis talar Edemo om att queerpedagogik kan beskrivas som konfliktorienterad pedagogik, något som många spontant brukar reagera mot och tycka låter jobbigt. För Edemo är konflikt i det här sammanhanget inte kopplat till obehag eller ångest utan fungerar mycket mer neutralt, det är något som handlar om att lära sig att finna sig i situationer där ibland oförenliga åsikter står emot varandra. Man kan då jobba med alternativ som överslättande av olika åsikter och säga att allt är okej även om människor tycker olika. Men man kan också konstatera att det faktum att människor har skilda åsikter är något positivt så länge de redovisas öppet så att alla får en chans att ta ställning till dem. Att redovisa var man är på väg och var man vill vara på väg kan vara ett sätt att rikta blickarna mot normer som uppstår istället för att rikta blickarna mot det som urskiljer sig som »annorlunda«.

Det finns både farliga och ofarliga normer, liksom normer vi verkligen vill ha. Det viktiga i arbetet med normkritisk pedagogik, påpekar Edemo vidare, är inte att man gör exakt som det står i materialet, utan att man vill vara med och starta det gigantiska detektivarbete som det innebär att undersöka hur normer och makt ser ut i samhället.

**RICKARD JONSSON,
forskare och författare till boken *Blatte betyder kompis***

Jonsson använder ett queerperspektiv för att förstå kategorin »invandrare« och har följt ett gäng killar i Stockholm från olika klasser i olika skolor. I boken tittar han på hur killarna pratar om sig själva

och hur andra pratar om killarna och konstaterar att det är som om alla människor tänker i redan uppställda kategorier som alla är paket av färdiga egenskaper. På samma sätt som människor ibland kan tänka på »bögen« som en färdig kategori. Konsekvensen av självklarheten i det här perspektivet är att till och med lärare kan dra så kallade bögskämt under förevändningen att »alla vet ju ändå att jag skämtar« och »det finns ändå ingen bög här på skolan«.

Syftet med arbetet på skolan måste, enligt Jonsson, vara att komma bort från den här typen av särbilder. Inte bara genom att plocka isär och synliggöra kategorierna i sig utan också genom att gå vidare och försöka erbjuda en pedagogik som också vågar erkänna uppkomst av nya värden och attityder som motiverar handlingar. Som exempel på detta talar Jonsson om några elever han intervjuat som säger att de talar slang när en lärare går förbi på skolgården och uppmanar dem att tala en mer »korrekt svenska«. För eleverna är det dock ett medvetet val att tala slang och det finns en stolthet kopplad till språket som Jonsson menar att lärare ibland kan förbise. En lärare som istället trycker upp en uppsats utifrån värderandet av dess innehåll och presentation med insikt om språkets politiska sprängkraft och utifrån bedömandet av elevens medvetenhet av detta, även om den inte är grammatiskt korrekt, är bra exempel på en utövare av pedagogik som går vidare, säger Rickard Jonsson.

VERONICA BERG,

ansvarig för skolinformationsverksamheten på RFSL Stockholm

Berg berättar om RFSL Stockholms skolinformationsverksamhet som pågått sedan 70-talet och vars grundpelare genomgående varit toleranspedagogiken, något hon nu ser som ett problem. Från början handlade all form av skolinformationsverksamhet inom RFSL om att lyfta fram öppenhetens betydelse i verksamheten. Idén vilade på

tanken om att »om vi bara får komma ut i skolorna och berätta att homosexuella finns så kan vi skapa förändring«. Men nu jobbar skolinformationsverksamheten på RFSL Stockholm på ett helt annat sätt. Förändringen kom mycket genom att RFSL som organisation transinkluderades för några år sedan, en inkludering som innebar nya krav på hur representanterna talade om kön, från att allt fokus tidigare legat på sexuell läggning/identitet. Plötsligt hade alla människor en rad åsikter och kände att det angick dem, något som var nytt, berättar Berg. När hon såg hur skolinformationen presenterades på deras egen hemsida med formuleringen »när vi åker ut i skolorna kommer alltid en tjej och en kille«, insåg hon att tiden var inne för RFSL Stockholm att börja granska sina egna normer och titta närmare på inkonsekventa uppfattningar inom organisationen.

Om den pedagogiska identiteten handlar om att hela tiden visa

upp sig som avvikare ute i samhället blir det fråga om toleranspedagogik som går normens ärenden, menar Berg. Det leder inte till något riktigt ifrågasättande av maktrelationer utan bekräftar bara att »vi finns«. På senare tid har därför skolinformationsverksamheten på RFSL Stockholm organiserats om och man jobbar numera för en verksamhet som satsar på att åka ut för att väcka frågor och ifrågasätta normer snarare än att representera sig själva som »avvikare«.

PRAKTISKA INTERAKTIVA ÖVNINGAR/METODER

Under eftermiddagen genomfördes två praktiska övningar ur *BRYT!* som syftar till att diskutera och synliggöra normer på praktiska sätt.

ÖVNING 1 är den normkritiska toleransövning som genomfördes av Edemo tidigare: »Jag tolererar dig«. Deltagarna sätter sig först två

och två och kommenterar sedan sådant som är synligt hos den andre utan att komma med några värderingar, som att säga att »skorna är fina« eller att »hårfärgen är vacker«. Endast yttre detaljer kommenteras. Dessutom försäkras deltagaren den andre om att han/hon accepterar detaljerna som just uttalats. »För mig är det helt okej att du har bruna skor idag«. Efter att paret bytt roller flera gånger väljer person A ut något av påståendena, utvecklar detta samt understryker att B är bra »trots« detta påstående. Efter en stund avbryts övningen och man samlas i hel grupp och pratar om hur det känns att uttala eller ta emot olika påståenden. Några av de frågor som diskuteras är vad som är bra eller dåligt med tolerans. Vilka grupper av människor som tolererar och vilka som blir tolererade och i vilka situationer deltagarna själva känner sig hänvisade till normens gillande eller ogillande i verkliga livet.

ÖVNING 2 är en queerpedagogisk metod som man valt att kalla »Gissa heterot«, vilket syftar på problem som uppstår med toleranspedagogik som inte förhåller sig normkritiskt. Efter att ett på förhand valt antal bilder lagts ut på ett stort bord får deltagarna välja en bild var där de tycker att personen ser ut att vara heterosexuell. Sedan görs en runda där man går igenom de valda bilderna en i taget och den som valt varje bild förklarar varför man valt just denna. Ord som »macho«, »vanlig«, »sminkad«, »hård«, »överklass«, »arbetarklass« och en rad andra dyker upp. Därefter diskuteras frågor som »Hur spelar föreställningar om kvinnligt och manligt in när vi pratar om heterosexualitet?« och »Ser samhället olika på människors sexuella läggning beroende på vad de har för hudfärg, klasstillhörighet eller synlig funktionsnedsättning?«